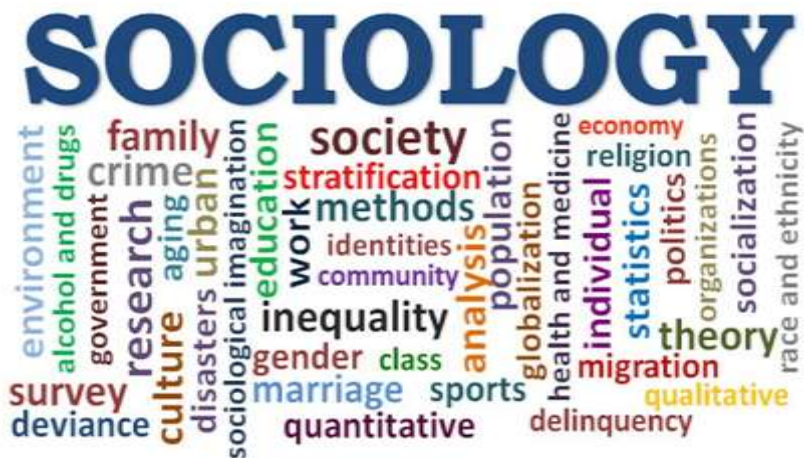

Донецька обласна державна адміністрація
Департамент освіти і науки
Донецький обласний палац дитячої та юнацької творчості

Соціалізація особистості: теоретичні, методологічні, психологічні аспекти

Слов'янськ – 2024

**Донецька обласна державна адміністрація
Департамент освіти і науки
Донецький обласний палац дитячої та юнацької творчості**

**Соціалізація особистості:
теоретичні, методологічні, психологічні
аспекти**

*Друкується за ухвалою науково-методичної ради Донецького
обласного палацу дитячої та юнацької творчості
(протокол № 2 від 24.04. 2024.)*

Укладачі:

Аханкіна А. О., практичний психолог Донецького обласного палацу дитячої та юнацької творчості

Ліхута О. В., методист методичного відділу Донецького обласного палацу дитячої та юнацької творчості, керівник гуртка «Школа успіху»

Соколенко Т. М., завідувач методичного відділу Донецького обласного палацу дитячої та юнацької творчості, кандидат педагогічних наук.

Інформаційно-презентаційна збірка сформована на основі матеріалів обласного методичного online hub «Методологія та методика позашкільної освіти» та обласного психолого-педагогічного едьютону «Психологічна підтримка учасників освітнього процесу під час воєнних дій».

У збірці подано матеріали про соціалізацію особистості як соціально-педагогічне явище, висвітлено методологію соціалізації, розкрито питання соціально виховного середовища ЗПО, схарактеризовано соціальні компетентності, розкрито психологічні аспекти соціалізації особистості.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Якщо індивідом народжуються, то особистістю стають в процесі соціалізації. Соціалізація – це процес входження індивіда в соціальне середовище через засвоєння норм, ідеалів, цінностей.

Соціалізація (лат. – socialis) означає розвиток людини як соціальної істоти, становлення її як особистості.

Основні інститути соціалізації – сім'я, заклади освіти покликані забезпечити гармонійне входження індивіда в соціальне середовище, освоїти певні суспільні ролі, виробити власні цінності й орієнтації.

Сутнісний сенс соціалізації розкривається на перетині таких її процесів, як адаптація, інтеграція, саморозвиток і самореалізація.

Основними сферами соціалізації є діяльність, спілкування та самосвідомість. У діяльності людина виражає себе як суспільний індивід, проявляє особистісні смисли, виявляє самостійність, ініціативу, творчість та професіоналізм, засвоює нові види активності. У сфері спілкування відбувається поглиблене розуміння себе та інших учасників комунікативного процесу, збагачення змісту взаємодії та сприйняття людьми одне одного. Сфера самосвідомості передбачає становлення «Я-концепції» індивіда, осмислення свого соціального статусу, засвоєння соціальних ролей, формування соціальної компетенції, моральної орієнтації.

Весь життєвий шлях особистості – не просто послідовна зміна способів життя, стилів поведінки і сприйняття. Це безперервний процес соціалізації.

Донецький обласний палац дитячої та юнацької творчості

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЯВИЩЕ

Тетяна СОКОЛЕНКО

завідувач методичного відділу,
кандидат педагогічних наук, доцент

АКТУАЛЬНІСТЬ

Труднощі становлення особистості у нестабільному суспільстві

Труднощі становлення особистості у нестабільному суспільстві виводять на перший план проблему вивчення соціалізації як соціально-педагогічного явища. Пропонуємо проаналізувати соціалізацію як соціально-педагогічну категорію, основні підходи до визначення поняття «соціалізація», розглянути основні типи соціалізації.

Соціалізація – від лат. socialis – суспільний.

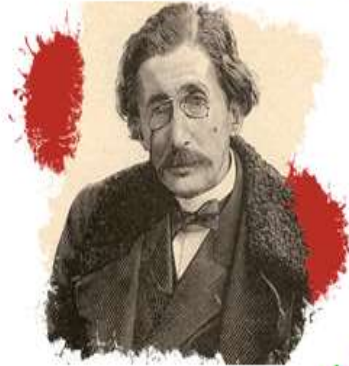

У гуманітарні науки термін «соціалізація» прийшов з політекономії, де вживався у значенні «усуспільнення землі, засобів виробництва».

Популяризатором терміна «соціалізація» стосовно людини є американський соціолог Ф. Гідінгс, котрий у 1887 р. у праці «Теорія соціалізації» вжив його в значенні, близькому до сучасного, – «розвиток соціальної природи або характеру індивіда, підготовка людини до соціального життя».

Теорія соціалізації Г. Тарда:

- копіювання або наслідування звичаїв, традицій, моди;
- суспільні цінності та норми;
- процес інтеріоризації – внутрішнє «я»;
- сформована індивідуальність.

Теорія соціалізації бере початок із робіт французького соціолога та соціального психолога Г. Тарда. На думку цього дослідника, основне значення має копіювання, або наслідування, яке існує у формі звичаїв, традицій, моди, в результаті якого виникають суспільні цінності та норми, а індивіди, засвоюючи їх – соціалізуються, іншими словами, пристосовуються до умов суспільного життя та проходять процес інтеріоризації – формування внутрішньої структури людської психіки шляхом переведення елементів зовнішнього світу у внутрішнє «я» особистості. Результатом інтеріоризації і є сформована індивідуальність.

У процесі розвитку наук про людину сформувалася сукупність поглядів на соціалізацію, нерозривний зв'язок соціалізації з освітою та вихованням.

У контексті цих ідей соціалізація розглядалася як набуття людьми соціального досвіду та ціннісних орієнтацій, потрібних для виконання соціальних ролей.

Нерозривний зв'язок соціалізації з освітою та ВИХОВАННЯМ

У сучасній науковій літературі існує досить широкий набір визначень соціалізації, які різняться залежно від розуміння їхніми авторами сутності й структури особистості. Більшість визначень цього поняття містить загальне положення про те, що сутність соціалізації полягає у засвоєнні індивідом соціального досвіду, але розуміння змісту цього досвіду, його структури, засобів і порядку засвоєння істотно відрізняються.

Соціалізація:

- процес, в ході якого дитина поступово перетворюється на особистість, яка розуміє і саму себе і довкілля, набуває знань і навичок, притаманних культурі, в якій він (або вона) народився;
- процес інтеграції індивіда у суспільство у різноманітні типи соціальних спільнот (група, соціальні інститути, соціальна організація)

шляхом засвоєння ним елементів культури, соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються соціально-значущі риси особистості;

- процес розвитку людини як соціальної істоти становлення її як особистості;
- процес засвоєння індивідом соціального досвіду, системи соціальних зв'язків і відносин;
- процес засвоєння індивідом знань, досвіду, норм і цінностей;
- способи формування умінь і соціальних установок індивідів, які відповідають їх соціальним ролям; процес становлення особистості, навчання і засвоєння індивідом цінностей, норм, установок, зразків поведінки, притаманних певному суспільству, соціальній спільноті, групі.

Соціалізація:

- процес, в ході якого дитина поступово перетворюється на особистість;
- процес інтеграції індивіда у суспільство;
- процес розвитку людини як соціальної істоти;
- процес засвоєння індивідом соціального досвіду;
- процес засвоєння індивідом знань, досвіду, норм і цінностей;
- способи формування умінь і соціальних установок індивідів.

Таким чином, основою соціалізації є освоєння індивідом мови соціальної спільноти, мислення, сприйняття норм, цінностей, традицій, звичаїв, зразків діяльності тощо. Індивід соціалізується, включаючись у різноманітні форми соціальної діяльності, засвоюючи характерні для них соціальні ролі. Тому соціалізацію особистості можна розглядати як перехід від індивідуального до соціального.

Водночас соціалізація передбачає індивідуалізацію, оскільки людина засвоює існуючі цінності вибірково, через свої інтереси, світогляд, формуючи власні потреби, цінності.

Соціалізація – індивідуалізація

Водночас соціалізація – найважливіший чинник стабільності суспільства, його нормального функціонування та розвитку.

Процес, зворотний соціалізації, називається **десоціалізацією**.

Десоціалізація

Може бути зумовлена ізоляцією людини, уніфікацією, обмеженням спілкування та можливостей для підвищення культурного рівня.

Внаслідок нього людина може частково або повністю втратити засвоєні норми і цінності. Це може бути зумовлено ізоляцією людини, уніфікацією, обмеженням спілкування та можливостей для підвищення культурного рівня та ін.

Ресоціалізації – докорінна зміна соціального середовища, яке зумовлює необхідність особистості пристосуватися до нових соціальних обставин, норм і цінностей.

Ресоціалізація – докорінна зміна соціального середовища, яке зумовлює необхідність особистості пристосуватися до нових соціальних обставин, норм і цінностей.

Аналіз різних підходів до розуміння сутності соціалізації свідчить, що всі вони так чи інакше тяжіють до одного з розумінь ролі самої людини в цьому процесі.

Перший підхід передбачає пасивну позицію людини в процесі соціалізації, а саму соціалізацію розглядає як процес її адаптації до суспільства, яке формує кожного свого члена відповідно до притаманної йому культури. Цей підхід може бути названий суб'єкт-об'єктним (суспільство – суб'єкт впливу, а людина – його об'єкт).

Прихильники *другого підходу* виходять з того, що людина активно бере участь у процесі соціалізації і не лише адаптується до суспільства, а й впливає на життя, що її оточує, виявляє творчу ініціативу. Цей підхід можна визначити як суб'єкт-суб'єктний.

Слід зауважити, що аж до 60-х рр. ХХ століття, говорячи про соціалізацію, вчені зазвичай мали на увазі розвиток людини в дитинстві, підлітковому віці та юності. Лише в останні десятиріччя дослідники наблизилися до розуміння соціалізації як процесу, характерного для дорослого віку і навіть старості.

Соціалізацію як процес, що триває все життя, одним із перших описав О. Брім.

Соціалізація дорослих, на його думку, відрізняється від соціалізації дітей тим, що вона націлена на зміну поведінки в новій ситуації, тоді як у дітей акцент робиться на формуванні ціннісних орієнтацій. Крім того, дорослі, покладаючись на свій соціальний досвід, здатні оцінювати норми і сприймати їх критично, а діти – лише засвоювати їх. І нарешті, соціалізація дорослих допомагає дітям набути потрібних навичок (часто конкретного характеру), а соціалізація дітей пов'язана значною мірою з мотивацією.

Таким чином, соціалізація триває упродовж усього життя людини, поділяючись на первинну (соціалізація дитини) та вторинну (соціалізація дорослих). Це відбувається тому, що умови життя людини, а отже, і вона сама, постійно змінюються, вимагають входження у нові соціальні ролі та змін статусу, інколи докорінних. Але якщо під час соціалізації дитини головною для неї є соціальна адаптація (притосування до суспільного середовища), то для соціалізації молоді і навіть соціально зрілої людини основну роль відіграє інтеріоризація.

Види соціалізації

Ейкуменна соціалізація – це становлення людини в певному природному середовищі.

Ейкуменна соціалізація – це становлення людини в певному природному середовищі, засвоєння і реалізація нею певних програм взаємодії з природою. Ейкуменна соціалізація є базовою і визначає всі інші види соціалізації.

До основних *структурних елементів* ейкуменної соціалізації входять:

- відношення до неживої природи;
- відношення до рослинного світу;
- відношення до тваринного світу і його найвищої форми – людини;
- відношення до оточуючого космосу.

Серед основних *видів* ейкуменної соціалізації можна виділити такі:

- державна;
- громадська;
- сімейна;
- індивідуальна.

У процесі ейкуменної соціалізації молоді можна виділити *два основних етапи*:

1. репродуктивний, підготовчий етап;
2. продуктивний, самодіяльний.

Перший етап, як правило, співвідноситься із старшим підлітковим віком, а другий – із власне молодим віком.

Сімейно-побутова соціалізація – конкретно-історичний процес становлення та розвитку людини в інфрасферах батьківсько-материнської, а також власної сім'ї.

Сімейно-побутова соціалізація – конкретно-історичний процес становлення та розвитку людини в інфрасферах батьківсько-материнської, а також власної сім'ї.

Сім'я є базовою ланкою суспільних відносин, саме в сім'ї більшість людей проходить свої перші вікові стадії розвитку, зокрема, підлітковий вік та юність.

Мезосоціалізація – процес становлення і розвитку людини в інфрасферах охорони здоров'я, виховання і освіти, побуту, вільного часу.

Мезосоціалізація – процес становлення і розвитку людини в інфрасферах охорони здоров'я, виховання і освіти, побуту, вільного часу.

Економізацією – процес освоєння певних професій і спеціальностей, її систематичну участь у виробництві матеріальних чи духовних цінностей.

Економізація – процес освоєння певних професій і спеціальностей, систематична участь у виробництві матеріальних чи духовних цінностей.

Політизація – сукупність таких форм діяльності, в результаті яких індивід засвоює політичну культуру, стаючи політичним суб'єктом.

Політизація – сукупність таких форм діяльності, в результаті яких індивід засвоює політичну культуру, стаючи політичним суб'єктом.

Тобто політична соціалізація – це процес входження молоді в політичне життя суспільства, що передбачає оволодіння певними політичними цінностями, нормами, зразками поведінки.

Політично соціалізуватися – означає вчитися ставати активними учасниками політичного життя, формувати політичну свідомість і самосвідомість, оволодіння демократичними цінностями.

Етнокультурна соціалізація – це засвоєння здатності до збереження національної культури, відтворення традицій, підтримка міжнаціонального спілкування і збагачення культур.

Етнокультурна соціалізація – це засвоєння здатності до збереження національної культури, відтворення традицій, підтримка міжнаціонального спілкування і збагачення культур.

Зміст етнокультурної соціалізації молоді полягає, насамперед, у вивченні рідної мови. Далі йде засвоєння основ національної культури і використання її на практиці.

Отже, сутність соціалізації полягає в тому, що в її процесі людина формується як член того суспільства, до якого вона належить. Е. Дюркгейм, котрий одним із перших звернув пильну увагу на проблему соціалізації, підкреслював, що будь-яке суспільство прагне сформувати людину відповідно до наявних у неї певних універсальних, моральних, інтелектуальних і навіть фізичних ідеалів. Природно, ці ідеали змінюються залежно від історичних традицій, особливостей розвитку і соціального устрою суспільства. Водночас у сучасних умовах соціалізація має багато характеристик, однакових чи більш або менш подібних у різних суспільствах.

Будь-яке суспільство прагне сформувати людину відповідно до наявних у неї певних універсальних, моральних, інтелектуальних і навіть фізичних ідеалів.

Е. Дюркгейм

Одна з найважливіших проблем сьогодення – соціалізація особистості, тобто розвиток життєвої компетентності особистості, оскільки саме вона передбачає наявність необхідних психологічних знань, умінь і навичок, дає змогу людині досягти успіху в особистому житті та професійній діяльності, жити повноцінним, цікавим, насиченим життям.

Соціалізація – це основа успішного гармонійного розвитку особистості в сучасному освітньому просторі.

Соціалізація (лат. Socialis – суспільний) – процес входження індивіда в суспільство, активного засвоєння ним соціального досвіду, соціальних ролей, норм, цінностей, необхідних для успішної життєдіяльності в певному суспільстві.

Соціалізація (лат. Socialis – суспільний) – процес входження індивіда в суспільство, активного засвоєння ним соціального досвіду, соціальних ролей, норм, цінностей, необхідних для успішної життєдіяльності в певному суспільстві.

Методологія (від грец. Methodos - дослідження і logos - знання) - це система методів, підходів, принципів і правил, що використовуються у проведенні наукових досліджень.

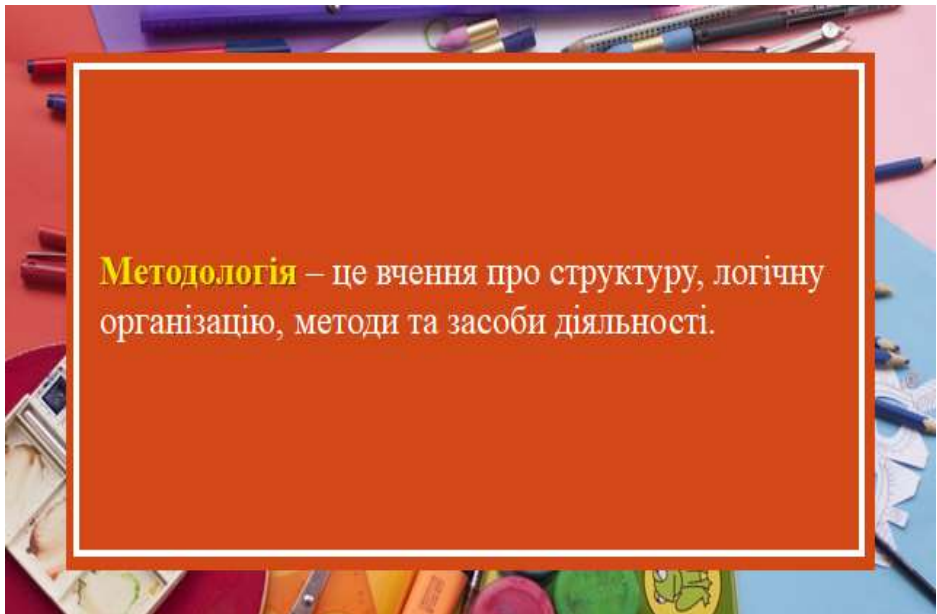
Методологія (від грец. Methodos - дослідження і logos - знання) - це система методів, підходів, принципів і правил, що використовуються у проведенні наукових досліджень.

Методологія допомагає визначити, яким чином досягати мети, які кроки потрібно здійснити, як зібрати і аналізувати дані, а також як оцінювати результати.

Термін «методологія» обов'язково передбачає вживання терміна «діяльність».

Відповідно в широкому значенні цього слова, *методологія* – це вчення про структуру, логічну організацію, методи та засоби діяльності.

На сьогодні відомими є наступні наукові **підходи** до поняття соціалізація:

1. Соціологічний підхід.

Соціалізацію необхідно розглядати в контексті конкретних соціальних умов та особливостей соціального середовища, усвідомлюючи їх динамічність. Враховується вплив еліти, засобів масової інформації, культурних традицій, умов та соціальні обставини історичного періоду, в якому проходить дитинство.

2. Психологічний підхід.

Будь-який досвід - одні і ті ж ситуації по-різному сприймаються і переживаються різними особистостями, а тому різні особистості в однакових ситуаціях отримують різний соціальний досвід.

3. Філософський підхід.

Соціалізація передбачає систему відносин особистості та зовнішнього світу. Людина формується тільки під впливом середовища і виховання.

4. Аксиологічний підхід.

Аксиологія – наука про цінності, учення про природу духовних, моральних, естетичних та інших цінностей, їх зв'язок між собою.

Ядром соціалізації особистості є цінності, які відіграють роль стратегічних орієнтирів у її становленні, розвитку і функціонуванні.

5. Середовищний підхід.

Соціалізація як сукупність численних факторів різних соціальних середовищ, які за своїм змістом можуть бути як сприятливими, так і несприятливими.

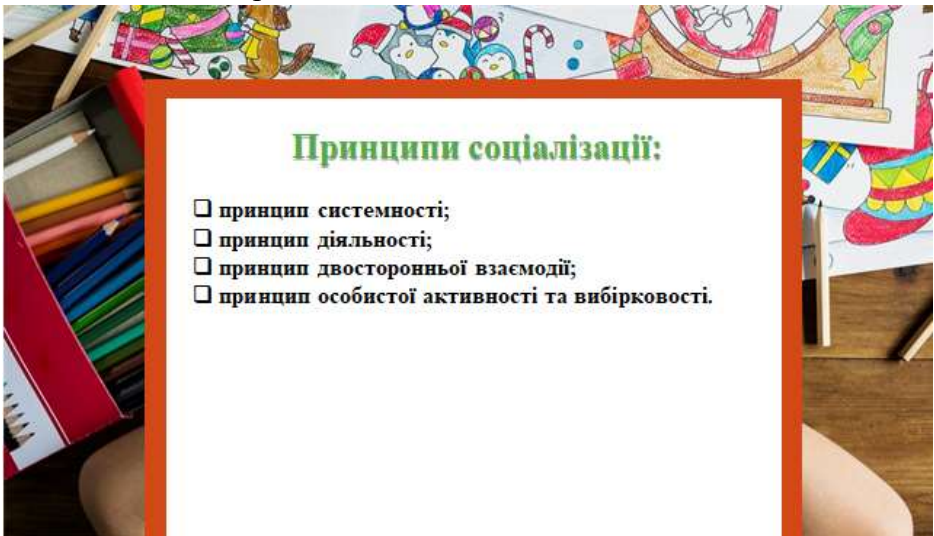
6. Соціально-педагогічний.

Соціалізація – процес якісного перетворення особистості під впливом педагогічного потенціалу, соціуму.

Для оптимального здійснення соціалізації необхідно знати її основні **принципи**:

- *принцип системності* передбачає вплив на особистість як мікро-, так і макросередовища, які тісно взаємодіють, взаємовпливають і взаємодетермінують одне одного;
- *принцип діяльності* обумовлює активну взаємодію особистості з іншими людьми, в яку індивід вступає в ході діяльності та спілкування, тобто наявний неперервний цілісний процес засвоєння особистістю об'єктивної дійсності завдяки включенню в діяльність;
- *принцип двосторонньої взаємодії* особистості та соціального середовища, входження особистості в систему суспільних відносин і водночас відтворення цих відносин в системі сімейних, товариських, навчальних, виробничих та інших зв'язків;
- *принцип особистої активності та вибірковості* дозволяє розглянути людину не як пасивну ланку в процесі соціалізації, а як особистість, спроможну активно діяти і самостійно вибирати соціальні умови власного розвитку та формувати власне «Я», виходячи з власного бачення ідеалів і переконань.

У методології соціальної педагогіки як науки соціалізація розглядається з різних позицій - як *процес*, як *умова*, як *прояв* і як *результат* соціального формування особистості.

Як **«процес»** соціалізація визначає соціальне становлення і розвиток особистості в залежності від характеру взаємодії людини і середовища її проживання, адаптації до нього з врахуванням індивідуальних особливостей, тобто, це особливості соціального становлення особистості.

Соціалізація – типовий процес, для якого характерною є схожість перебігу для представників типових соціальних чи вікових груп, які мають подібні соціальні статуси і який відбувається у схожих соціокультурних умовах.

Як **«умова»** соціалізація - це свідчення наявності того соціуму, який необхідний людині для соціального розвитку. Умовами можуть бути специфічні умови сімейного, шкільного, вуличного середовища.

Як **«прояв»** - це соціальна реакція людини з врахуванням її віку і соціального розвитку в системі конкретних суспільних відносин. Через її вчинки можна судити про рівень соціального розвитку.

Як **«результат»** соціалізація - це показники основоположної характеристики людини і її особливостей як соціальної одиниці суспільства відповідно до її віку.

Засоби соціалізації - це інструменти, які сприяють взаємодії особистості у суспільстві і формуванню їх соціальної поведінки. Вони допомагають встановити контакти, спілкуватися, обмінюватися інформацією та сприяють формування різних соціальних навичок і цінностей.

Засоби соціалізації - це інструменти, які сприяють взаємодії особистості у суспільстві і формуванню їх соціальної поведінки.

Засобами соціалізації особистості є:

- ✓ спосіб життя;
- ✓ елементи духовної культури;
- ✓ типи і види стосунків у різних сферах життєдіяльності;
- ✓ масмедіа.

Всі вони мають велике значення для процесу і результату соціалізації, однак, особливо могутніми засобами соціалізації виступають ЗМІ - друковані, відео- і аудіо, електронні. Спостерігається тенденція у намаганнях певної частини підлітків і молоді віртуально проживати різні події життя, таким чином уникаючи реальних стресів, відповідальності та потреби докладання зусиль для подолання реальних життєвих протиріч.

Засоби соціалізації особистості:

✓ спосіб життя;

✓ елементи духовної культури;

✓ типи і види стосунків у різних сферах життєдіяльності;

✓ масмедіа.

Критерії соціалізації – це визначені стандарти, норми або поведінкові очікування, які суспільством встановлені для індивіда, який має бути соціалізованим.

Критерії соціалізації допомагають особистості навчитися соціальній взаємодії, набути необхідних навичок, цінностей і ролей в рамках свого соціального середовища.

Критерії соціалізації – це визначені стандарти, норми або поведінкові очікування, які суспільством встановлені для індивіда, який має бути соціалізованим.

Серед критеріїв соціалізації виділяють:

- 1. Спілкування.** Здатність вести розмову, слухати і розуміти інших, використовувати мовні та невербальні засоби комунікації.
- 2. Соціальні навички.** Знання про взаємодію з іншими людьми, уміння встановлювати та підтримувати стосунки, співробітництво, вираження емоцій тощо.
- 3. Поведінкові стандарти.** Ознайомлення з правилами в рамках соціальних ситуацій, таких як ввічливість, етикет, дотримання законів і норм поведінки.
- 4. Культурна свідомість.** Розуміння традицій, звичаїв та цінностей свого народу або культури, а також повага до різних культур та думок.
- 5. Ідентифікація ролей.** Виявлення та прийняття ролей в суспільстві, які включають статуси, обов'язки, права та відповідальності.

Ці критерії варіюються залежно від культурних, соціальних і етнічних факторів, і вони є важливими для соціальної адаптації та успішного функціонування в суспільстві.

Критерії соціалізації:

1. Спілкування;

2. Соціальні навички;

3. Поведінкові стандарти;

4. Культурна свідомість;

5. Ідентифікація ролей.

Фактори соціалізації - все те, що безпосередньо і опосередковано діє на людину:

- соціокультурне середовище сім'ї;
- закладу дошкільної освіти;
- закладу позашкільної освіти;
- школи;
- неформальних молодіжних об'єднань;
- трудових колективів;
- вулиці;
- інформація засобів масової інформації.

Їх дія може бути постійною і тимчасовою, об'єктивною і суб'єктивною, ситуативною, одиничною чи інтегрованою за своїм змістом і терміном дії.

У якості факторів соціалізації можуть виступати також численні **чинники** і **умови** особистісного та суспільного життя.

Наприклад:

- батьківський стиль виховання;
- рівень педагогічної культури батьків і педагогів;
- соціокультурні умови школи;
- соціальні цінності;
- традиції;
- норми і правила поведінки;
- особливості регіональної культури, субкультури;
- окремі люди чи їх сукупність.

Чинники та умови особистісного та суспільного життя

батьківський стиль виховання;

рівень педагогічної культури батьків і педагогів;

соціокультурні умови школи;

соціальні цінності;

традиції;

норми і правила поведінки;

особливості регіональної культури, субкультури;

окремі люди чи їх сукупність.

Загалом, процес соціалізації особистості має все ж таки одну найважливішу складову – це **виховання**. Виховання забезпечує не тільки включення до соціуму, а й набуття цінності та самоцінності людини.

Сучасна парадигма особистісно-орієнтованого виховання ставить у центр уваги дитину як унікальну і цілісну особистість, яка спроможна до сприйняття нового соціального досвіду і прагне до самовизначення в різних життєвих ситуаціях на основі усвідомленого вибору. Отже, виховання у контексті соціалізації являє собою ніщо інше як педагогічно організований соціальний простір дорослішання, самовизначення і самоствердження.

Виховання, як складова частина соціалізації, завдяки системі своїх методів забезпечує цілеспрямований механізм соціалізації особистості, посилює особистісні фактори становлення її соціального досвіду і саморегуляції поведінки.

Свого часу Марія Монтесорі (педагог-гуманіст) наголошувала: «Виховання має скеровувати діяльність, а не пригнічувати її. Завдання педагога в тому, щоб насичувати та сприяти, спостерігати, заохочувати, спонукати, а не втручатися, наказувати чи обмежувати.

Ставши дорослою, дитина тоді зуміє легко вчитися в соціумі, коли вона матиме правильну поведінку, переборе невпевненість в собі, вмітиме вирішувати конфлікти з людьми.

*Виховання має скеровувати діяльність,
а не пригнічувати її.
Завдання педагога в тому,
щоб насичувати та сприяти,
спостерігати, заохочувати, спонукати,
а не втручатися, наказувати чи обмежувати*
Марія Монтесорі

Донецький обласний палац дитячої та юнацької творчості

Соціально-виховне середовище ЗПО

Оксана ЛІХУТА

методист методичного відділу

Сучасна парадигма особистісно-орієнтованого виховання ставить у центр уваги дитину як унікальну і цілісну особистість, яка спроможна до сприйняття нового соціального досвіду і прагне до самовизначення в різних життєвих ситуаціях на основі усвідомленого вибору. Отже, виховання у контексті соціалізації являє собою ніщо інше як педагогічно організований соціальний простір дорослішання, самовизначення і самоствердження.

Соціалізація – це процес формування і розвитку особистості, що відбувається під впливом виховної і навчальної діяльності.

Під соціалізацією розуміється процес засвоєння індивідом зразків поведінки, соціальних норм і цінностей, необхідних для його успішного функціонування в даному суспільстві.

Соціалізація – це процес формування і розвитку особистості, що відбувається під впливом виховної та навчальної діяльності.

Рання соціалізація здійснюється в сім'ї, де складаються перші уявлення про світ, про добро і зло, де дитина усвідомлює себе. Сім'я – основний орган соціалізації.

Недоліками сімейної соціалізації є:

- ✓ надмірна опіка, допомога, що гальмує процес дорослішання дитини;
- ✓ дефіцит елементарних обов'язків, ділових стосунків;
- ✓ не вміння узгоджувати дії, розв'язувати конфлікти.

Аналіз сучасного стану ЗПО дозволяє зробити висновок, що, вони переживають перебудову напрямів роботи, пов'язану з спрямуванням їх діяльності на соціальне виховання дітей.

Сім'я – основний орган соціалізації.

Недоліками сімейної соціалізації є:

- надмірна опіка;
- дефіцит елементарних обов'язків;
- не вміння узгоджувати дії, розв'язувати конфлікти.

Середовище ЗПО – це соціально-виховне середовище, сутність якого представляє сукупність умов життєдіяльності особистості, що здійснюють цілеспрямований вплив на її свідомість і поведінку з метою формування певних якостей, переконань, духовно-ціннісних орієнтацій і потреб.

Середовище ЗПО – це соціально-виховне середовище, сутність якого представляє сукупність умов життєдіяльності особистості, що здійснюють цілеспрямований вплив на її свідомість і поведінку з метою формування певних якостей, переконань, духовно-ціннісних орієнтацій і потреб.

Головна мета соціально-педагогічної діяльності ЗПО – сформувати відношення до довкілля як до часу для самовдосконалення, саморозвитку, навчити дітей розумно та змістовно проводити вільний час, створити умови для самостійної творчої діяльності.

Процес самореалізації в ЗПО – це формування готовності індивіда до реалізації системи соціальних ролей, засвоєння цих ролей.

Соціальне самовизначення – вибір дітьми власної ролі та позиції у загальній системі соціальних відносин, що передбачає їхнє включення до цієї системи на основі сформованих інтересів і потреб.

Головна мета соціально-педагогічної діяльності ЗПО – сформувати відношення до довкілля як до часу для самовдосконалення, саморозвитку, навчити дітей розумно та змістовно проводити вільний час, створити умови для самостійної творчої діяльності.

Одним з головних чинників соціального становлення особистості є соціальне середовище її розвитку.

Соціальне середовище становлення особистості – це сукупність соціальних умов життєдіяльності людини, які впливають на її свідомість і поведінку. При цьому соціальне виховання розглядається як процес і результат цілеспрямованого впливу на людину з метою оволодіння нею загальнолюдськими та спеціальними знаннями, соціальним досвідом, позитивними ціннісними орієнтаціями, соціально значущими якостями.

*Одним з головних **чинників** соціального становлення особистості є соціальне середовище її розвитку.*

Соціальне середовище становлення особистості – це сукупність соціальних умов життєдіяльності людини, які впливають на її свідомість і поведінку.

Для ЗПО характерні дві основні **функції** педагогічного процесу:

1. *початкова*, що спрямована на задоволення інтересів дитини до відповідного виду діяльності;
2. *основна* – в результаті якої дитина формується як соціальна особистість.

ЗПО належить до тих закладів, які проводять роботу у вільний від шкільних занять час.

Дозвілля дітей – це сфера, у якій особливо яскраво та повнокровно розкриваються їх природні потреби в свободі та незалежності, активній діяльності та самовираженні.

Дозвілля дітей – це сфера, у якій особливо яскраво та повнокровно розкриваються їх природні потреби в свободі та незалежності, активній діяльності та самовираженні.

В умовах дозвілля створюються неформальні колективи, що дають дітям і підліткам можливість виступати в нових соціальних амплуа, займати ролі, що відрізняються від навчальної та пізнавальної діяльності.

Дозвілля – особлива соціальна сфера, де діти задовольняють потреби в самоперевірці, самореалізації, самооцінці свого «Я», це зона активного спілкування, що задовольняє особисті інтереси та потреби в контактах.

Педагогічна практика свідчить про те, що у освітньому середовищі ЗПО спеціально створюються й моделюються умови для самореалізації та самоствердження особистості, становлення її як свідомого суб'єкта соціальних відносин, що дозволяє говорити про нього як про соціально-виховне середовище.

Виховна система ЗПО – це комплексна психолого-педагогічна та соціально-педагогічна систем, оскільки вони здійснюють вплив на дітей не лише як педагогічний чинник, але й як чинник соціальний:

- шляхом залучення до оточуючого середовища;
- через відносини, які складаються між дітьми, педагогами та батьками;
- через психологічний клімат у колективі, що дозволяє об'єднувати дітей і дорослих у межах даної конкретної установи.

Виховна система ЗПО – це комплексна психолого-педагогічна та соціально-педагогічна системи, які здійснюють вплив на дітей не лише як педагогічний чинник, але й як чинник соціальний:

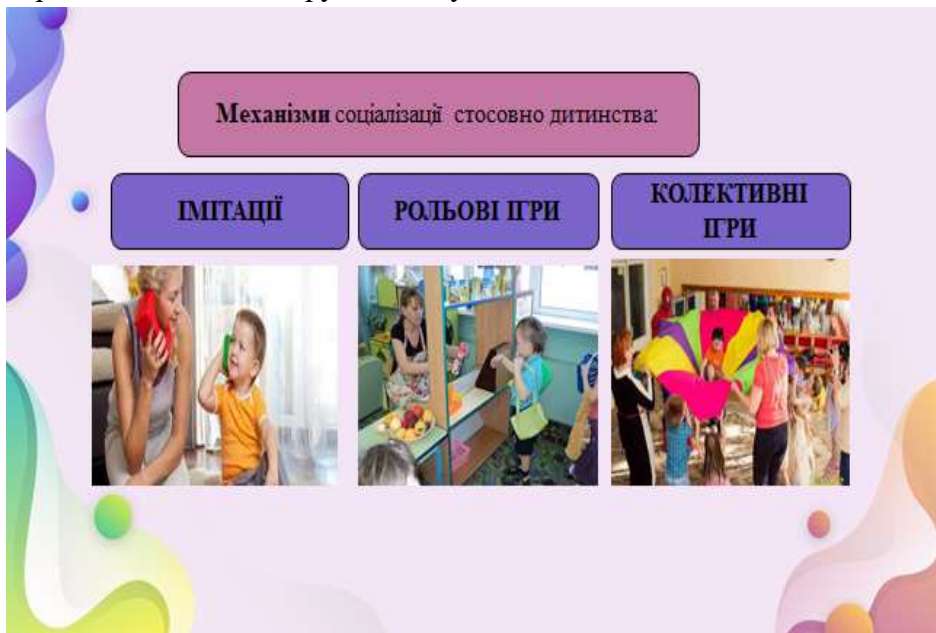
- шляхом залучення до оточуючого середовища;
- через відносини, які складаються між дітьми, педагогами та батьками;
- через психологічний клімат у колективі, що дозволяє об'єднувати дітей і дорослих у межах даної конкретної установи.

Освітній процес у ЗПО має свою специфіку, яка, з одного боку, визначається метою, завданнями, особливостями організації навчання і виховання дітей у системі позашкільної освіти, з іншого, - зумовлює його соціально-педагогічну спрямованість.

Соціально-педагогічна система – це соціально обумовлена цілісність учасників педагогічного процесу, що взаємодіють на основі співробітництва між собою, оточуючим середовищем та його духовними й матеріальними цінностями, яка спрямована на формування і розвиток особистості.

Механізми соціалізації стосовно дитинства:

- *імітації* (діти копіюють поведінку дорослих, не завжди розуміючи її);
- *рольові ігри* (діти, виконуючи в іграх дорослі ролі «приміряючи» їх до себе, вчаться надавати своїм діям і думкам такого самого значення, що і дорослі);
- *колективні ігри* – у їх процесі дитина до розуміння очікувань окремих людей додає групові очікування.

Основні стадії – сходинки соціалізації особистості: ідентифікація, індивідуалізація та персоналізація.

Ідентифікація – ототожнення з ким-небудь чи з чим-небудь.

Індивідуалізація – це процес усвідомлення людиною особливої самотньої природної і соціальної своєрідності, своїх здібностей.

У процесі соціалізації відбувається **персоналізація**. Вона характеризує процес, у результаті якого суб'єкт отримує ідеальне представництво у життєдіяльності інших людей і може виступати у суспільному житті як компетентна особистість, яка наділена свідомістю, індивідуальністю, що є результатом її соціального розвитку.

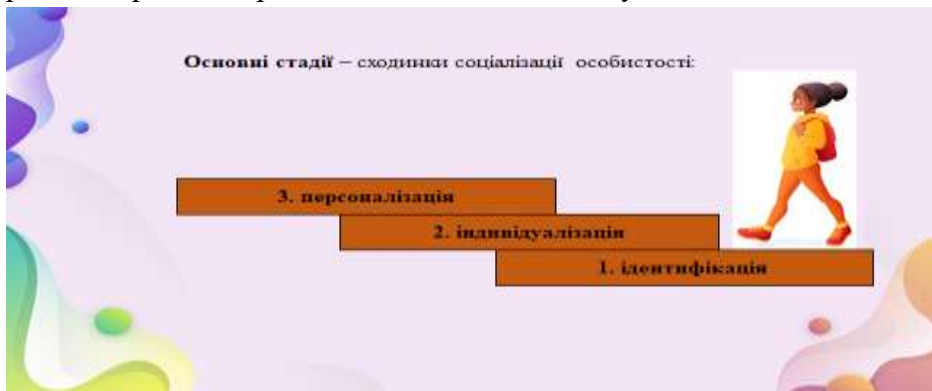
Рівень дозвілєвої діяльності дітей у педагогічному процесі ЗПО можна співвідносити зі стадіями самореалізації.

На першому рівні відбувається засвоєння дітьми норм та цінностей мікросоціуму (гуртка ЗПО та інших пов'язаних з ним інститутів соціалізації).

На другому – відбувається втілення вихованцями досвіду при пошуку свого місця в соціумі.

На третьому – зміна, перетворення власної особистості та оточення, привнесення особистісного досвіду в культурні традиції мікросоціуму.

Очевидно, що активність, самостійність, комунікативність, творчі навички та уміння дітей і підлітків підвищуються від першого рівня до третього, зростає також соціальна значущість особистості.

Соціалізація здійснюється під впливом середовища, осіб і виховних установ та досягається наступними **методами**:

- ✓ формування комунікативних навичок особистості;
- ✓ формування стилю та культури поведінки засобами спільної творчості;
- ✓ послідовне залучення дитини до численних типів та видів відносин в основних сферах її життєдіяльності – спілкуванні, грі, пізнанні, практичній діяльності.

Таким чином, соціалізація особистості не може зводитись лише до навчання та виховання дитини. Процес соціалізації безперервний і триває протягом всього життя людини. Навколишній світ змінюється, вимагаючи відповідних змін і від нас. В освітньому процесі ЗПО створюються умови, які стимулюють дитину до творчої самореалізації. Дитина у цьому процесі не тільки засвоює норми, правила, стереотипи поведінки, але й творче змінює культурні традиції суспільства.

Соціалізація досягається наступними методами:

- формування комунікативних навичок особистості;
- формування стилю та культури поведінки засобами спільної творчості;
- послідовне залучення дитини до численних типів та видів відносин в основних сферах її життєдіяльності – спілкуванні, грі, пізнанні, практичній діяльності.

Педагогічний процес ЗПО – процес динамічний, який базується на інтересах дітей, співпраці вихованців, педагогів, сім'ї та школи. Цей процес проходить під час дозвілля, в максимально комфортних психологічних умовах взаємовідносин. Творчість є необхідним елементом кожного компонента позашкільного педагогічного процесу.

Головними **напрямами** соціально-педагогічної роботи ЗПО є:

- ✓ створення умов для здобуття додаткової освіти дітьми та підлітками шляхом їх участі в конкретно обраних видах діяльності, задоволення їх потреб в професійному самовизначенні, відповідно до їх інтересів та здібностей;
- ✓ організація разом з дітьми та підлітками їх змістовного дозвілля;
- ✓ сприяння впровадженню нових форм, методів і засобів навчання і виховання, широке використання методу колективних творчих справ;
- ✓ створення системи пошуку, розвитку, юних талантів і обдарувань для формування творчої та наукової еліти в різних галузях знань і суспільного життя;
- ✓ стимулювання творчого самовдосконалення дітей та молоді.

Напрями соціально-педагогічної роботи ЗПО:

- створення умов для здобуття додаткової освіти дітьми та підлітками шляхом їх участі в конкретно обраних видах діяльності, задоволення їх потреб в професійному самовизначенні, відповідно до їх інтересів та здібностей;
- організація разом з дітьми та підлітками їх змістовного дозвілля;
- сприяння впровадженню нових форм, методів і засобів навчання та виховання;
- створення системи пошуку, розвитку, юних талантів і обдарувань для формування творчої та наукової еліти в різних галузях знань і суспільного життя;
- стимулювання творчого самовдосконалення дітей та молоді.

Успішним результатом соціального становлення дитини в ЗПО є:

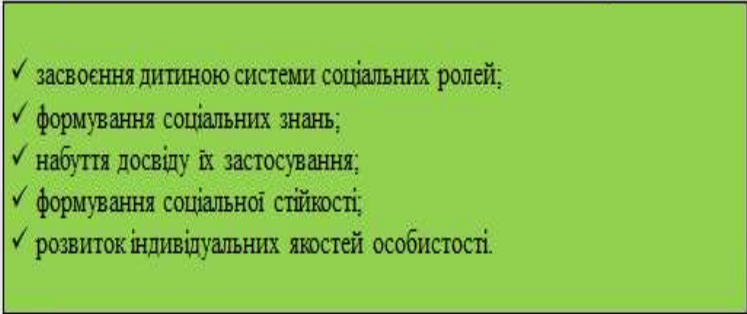
- ✓ засвоєння дитиною системи соціальних ролей;
- ✓ формування соціальних знань;
- ✓ набуття досвіду їх застосування;
- ✓ формування соціальної стійкості (виявляється у свідомому прийнятті соціальних норм і цінностей, та відповідальності);
- ✓ розвиток індивідуальних якостей особистості.

Соціалізація особливо актуальна в молодому віці, коли людина активно включається у соціальне життя, набуває досвіду, створюючи свій соціальний світ.

Соціалізація відбувається протягом усього життя людини, від її народження і до смерті.

Успішним результатом соціального становлення дитини в ЗПО є:

-
- ✓ засвоєння дитиною системи соціальних ролей;
 - ✓ формування соціальних знань;
 - ✓ набуття досвіду їх застосування;
 - ✓ формування соціальної стійкості;
 - ✓ розвиток індивідуальних якостей особистості.

Соціалізація – це не тільки набуття і засвоєння соціального досвіду, досвіду життєздатності і взаємодії у певному середовищі, знань, навичок і життєстверджуючих якостей особистості, а ще й двосторонній процес: особистість пізнає соціальний досвід і одночасно впливає на оточуюче середовище, змінюючи його. Відповідно, ЗПО створює оптимальні умови для впровадження методів соціалізації і виступає її дієвим фактором формування творчої особистості.

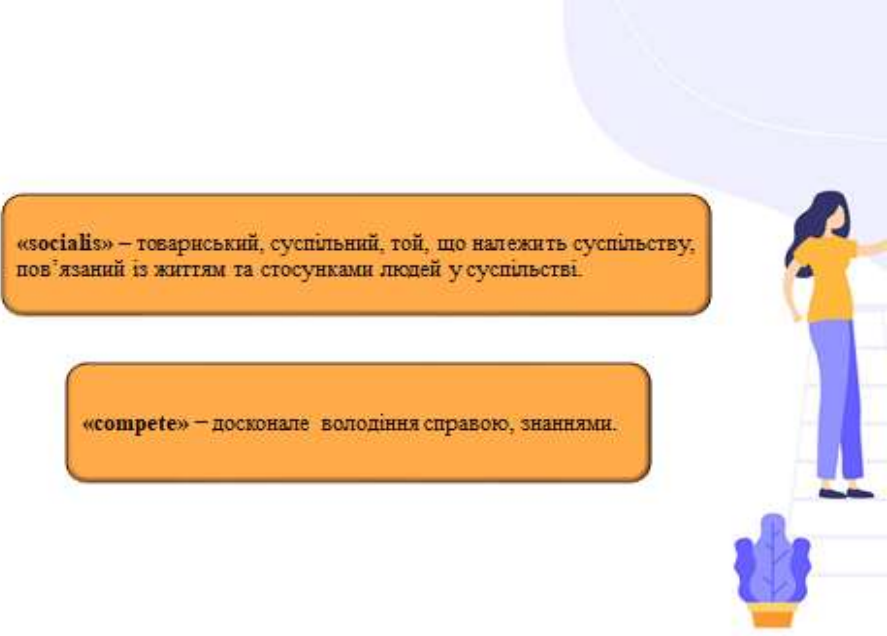
Соціалізація – це не тільки набуття і засвоєння соціального досвіду, досвіду життєздатності та взаємодії у певному середовищі, знань, навичок і життєстверджуючих якостей особистості, а ще й двосторонній процес: особистість пізнає соціальний досвід і одночасно впливає на оточуюче середовище, змінюючи його.

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

Нікому не байдуже, якими виростуть діти. Історична та світова практика доводить, що головна мета виховання це формування гармонійно розвиненої особистості, підготовленої до самостійного життя. Сучасне суспільство потребує людей, здатних приймати самостійні рішення, брати на себе відповідальність, доводити власну думку, а не очікувати вказівок, довіряти собі та світу. Але дорослі надто культивують відчуття залежності у дітей. Зрештою, вони виростають пасивними, сприймають оточуючий світ вороже. Саме тому, педагоги та батьки повинні особливу увагу приділяти проблемам формування соціальної компетентності у вихованні дітей, адже вона впливає на те якою дитина уявляє себе у світі, як вона в дорослому житті сприйматиме проблеми: як неприємність чи трагедію.

Поняття «соціальна компетентність» є інтеграцією термінів: «соціальний» походить від лат. «socialis» – товариський, суспільний, той, що належить суспільству, пов’язаний із життям та стосунками людей у суспільстві, та «compete» – досконале володіння справою, знаннями.

«socialis» – товариський, суспільний, той, що належить суспільству, пов’язаний із життям та стосунками людей у суспільстві.

«compete» – досконале володіння справою, знаннями.

Цю категорію понять можна трактувати як володіння соціальними повноваженнями, соціальними знаннями, наявність соціального авторитету або певним рівнем соціальної компетенції, що дозволяє існувати та діяти у соціумі.

Аналіз наукових концепцій, що з’ясовують сутність компетентності, демонструє широку неоднозначність цього поняття. Найперше це пов’язано з використанням термінів «компетенція» (competence) і «компетентність» (competence). У деяких випадках ці терміни використовуються як синоніми, але найчастіше їх розрізняють.

Компетенція – коло повноважень певної особи (лат., від взаємно прагну; відповідаю, підходжу).

Компетентність розглядається як здатність до діяльності (поінформованість, обізнаність, авторитетність).

Під **компетенцією** слід розуміти певну сферу, коло діяльності, наперед визначену систему питань щодо яких особистість повинна бути добре обізнана, тобто володіти певним набором знань, умінь, навичок та власного до них ставлення.

Компетентність – якість особистості, її певне надбання, що ґрунтується на знаннях, досвіді, моральних засадах і проявляється в критичний момент за рахунок вміння знаходити зв'язок між ситуацією та знаннями, у прийнятті адекватних рішень нагальної проблем.

Компетентність – сукупність компетенцій.

Компетенція – особиста властивість спеціаліста вирішувати визначений тип професійних задач.

Поняття «компетентність» є значно ширшим від поняття «компетенція». Компетенція ототожнюється з колом проблемних питань, в яких працівник є обізнаним. При цьому компетентність визначається як результат набуття набору компетенцій та включає особистісні характеристики людини (ініціативність, креативність, відповідальність тощо). Компетентність розуміється як ступінь освоєння компетенції.

КОМПЕТЕНЦІЯ — коло повноважень
певної особи

КОМПЕТЕНТНІСТЬ - результат набору
певних компетенцій; якість особистості

Соціальні компетенції – це над професійні характеристики особистості. Набір ключових компетенцій визначається соціумом, с відмінним у різних країнах світу і залежить від ціннісних орієнтацій, правил існування, світогляду окремого співтовариства. Вибраний суспільством набір ключових компетенцій сприяє регулюванню відносин індивіда і суспільства, через визначені види компетенцій суспільство висуває свої вимоги індивіду, а індивід, ідучи за вимогами суспільства, має можливість здійснення успішної соціалізації.

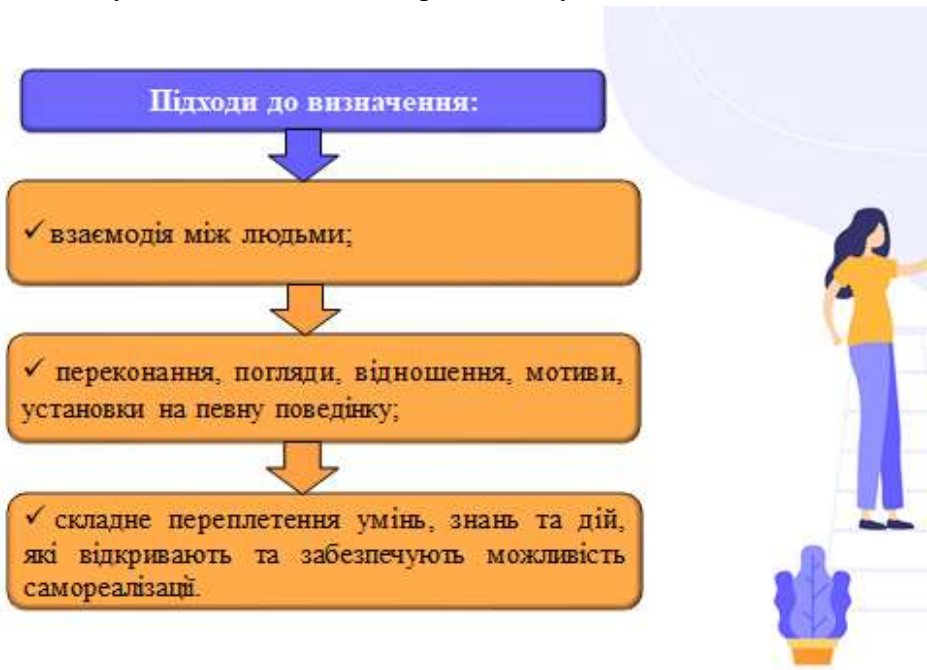
Соціальна компетентність – володіння соціальними повноваженнями, соціальними знаннями, наявність соціального авторитету або певним рівнем соціальної компетенції, що дозволяє існувати та діяти у соціумі.

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – володіння соціальними повноваженнями, соціальними знаннями, наявність соціального авторитету або певним рівнем соціальної компетенції, що дозволяє існувати та діяти у соціумі.

Підходи до поняття «соціальна компетентність»:

- як один з різновидів людської компетентності, що відображає взаємодію між людьми;
- як особистісне формування, як свідоме вираження особистості, яке виявляється у її переконаннях, поглядах, відношеннях, мотивах, установках на певну поведінку, у сформованості особистісних якостей, які сприяють конструктивній взаємодії;
- це складне переплетення умінь, знань та дій, які відкривають та забезпечують можливість самореалізації у заданій системі.

Соціальна компетентність зумовлюється:

- вмінням орієнтуватися в соціальних ситуаціях;
- визначати особистісні особливості та емоційний стан інших;
- вмінням обирати адекватні способи спілкування з ними і реалізовувати їх в процесі взаємодії.

Соціальна компетентність – це ефективність або адекватність, із якою індивід здатний відповідати на різноманітні проблемні ситуації, з якими він стикається. Тобто це якість людини.

Соціальна компетентність виступає як якість людини:

- сформована у процесі оволодіння уявленнями і знаннями про соціальну дійсність;
- активного творчого освоєння соціальних відносин, що виникають на різних етапах і в різних видах соціальної взаємодії;
- а також трактується як засвоєння етичних норм, які є основою побудови та регулювання міжособистісних і внутрішньо-особистісних соціальних позицій, відносин.

Компетентна людина має не тільки розуміти сутність і специфіку ситуації чи проблеми, а й уміти розв’язувати її практично та бути вмотивованою це зробити, а також бути в змозі проаналізувати як свою діяльність, так і її наслідки.

Складовими (**структура**) соціальної компетентності науковці визначають такі компоненти:

- когнітивний, операційно-технологічний, мотиваційний, етичний, поведінковий та соціально ціннісний (Л. Свірська);
- знаннєвий (володіння знаннями змісту компетенції);
- мотиваційний (готовність до прояву компетентності);
- ціннісно-смысловий (ставлення до змісту компетентності й емоційно-вольова регуляція процесу і результату реалізації компетентності);
- поведінковий (досвід прояву компетентності у різноманітних стандартних та нестандартних ситуаціях) (І.Зимня);
- когнітивно-ціннісний (передбачає наявність знань, соціальних уявлень, системи цінностей особистості, розуміння соціальної дійсності);

- емоційно-мотиваційний (характеризується емоційним ставленням до соціуму та мотивами діяльності);
- інтерактивно-комунікативний (передбачає здійснення продуктивної комунікації з індивідами та групами, виконання різних ролей комунікації);
- поведінково-діяльнісний (представлений мірою ціннісного ставлення до соціуму через поведінку і діяльність) (М. Докторович);
- особистісний (соціальна відповідальність, активність, емоційна стійкість, толерантність, упевненість у собі, адекватна самооцінка, вольовий контроль);
- діяльнісний (аналіз ситуації взаємодії людей, передбачення наслідків діяльності своєї й інших, правильна оцінка експресії у взаємодії з іншими людьми);
- когнітивний (знання про сутність, структуру, функції соціальної компетентності та про способи взаємодії людей у суспільстві);
- морально-ціннісний (наявність життєвих орієнтацій і цілей, прийняття здорового способу життя) (Т. Кондратова та Н. Сажина).

Опираючись на дослідження науковців, ми дійшли думки про доцільність виокремлення у структурі соціальної компетентності таких основних компонентів: мотиваційного, когнітивного-ціннісного, соціально-ціннісного, емоційно-мотиваційного, поведінково-діяльнісного та особистісного.

Якості соціально компетентної особистості – здатності, що формуються у процесі соціалізації та процесі самовиховання, саморозвитку особистості, забезпечуючи її становлення як соціально компетентного суб'єкта:

- ухвалювати рішення стосовно себе, прагнути до розуміння власних почуттів і вимог;
- блокувати неприємні почуття і власну невпевненість;
- знати, як досягти мети у найбільш ефективний спосіб;
- правильно розуміти бажання, очікування й вимоги інших людей, враховувати їхні права;
- розуміти, як з урахуванням конкретних обставин і часу слід поводитися, беручи до уваги інтереси інших людей, власні вимоги;
- усвідомлювати, що соціальна компетентність не має нічого спільного з агресивністю і передбачає повагу до прав і обов'язків інших.

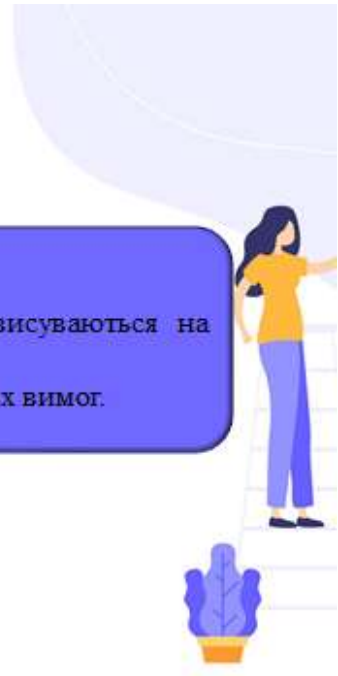
Ряд дослідників пов'язують проблему соціальної компетентності з теорією соціалізації. У цьому контексті поняття соціальної компетентності відповідає поняттю соціалізованості особистості, в якому виділяють *два компоненти*.

Перший з них описує відповідність людини вимогам, що висуваються на даному етапі розвитку, тобто сформованість у неї відповідних якостей, настанов і т. ін.

Інший – готовність людини до ситуації зміни цих вимог, тобто сформованість рис, які необхідні для наступного етапу (включаючи і готовність до змін у широкому спектрі).

Теорія соціалізації:

1. відповідність людини вимогам, що висуваються на даному етапі розвитку;
2. готовність людини до ситуації зміни цих вимог.

- Готовність до переходу на наступний рівень розвитку передбачає:
- сформованість передумов для успішного виконання основних соціальних ролей, необхідних на наступному етапі соціалізації;
 - здатність людини адекватно сприймати нові соціальні вимоги і

необхідною мірою змінюватися відповідно до них;

- здатність до активного, самостійного визначення напрямку своєї життєдіяльності.

В основі перерахованих здатностей важливою є функція соціальної компетентності – **соціальна адаптація особистості**. Адаптивною називається поведінка, зумовлена раніше заданою нормою чи метою і яка спрямована на досягнення результатів при мінімальних затратах. Пристосування до обставин! Адаптуватися до нових правил, норм, стандартів. Тому соціальну компетентність як базисну, інтегральну характеристику особистості, що відображає її досягнення у розвитку взаємин з іншими людьми і забезпечує повноцінне засвоєння соціальної реальності, що дає можливість ефективно *вибудовувати свою поведінку* залежно від ситуації і відповідно до прийнятих у соціумі на даний момент норм і стандартів.

**Інтерактивність поняття
«соціальна компетентність»**

Базисна, інтегральна характеристика особистості, що відображає її досягнення у розвитку взаємин з іншими людьми і забезпечує повноцінне засвоєння соціальної реальності, що дає можливість ефективно **вибудувати свою поведінку** залежно від ситуації і відповідно до прийнятих у соціумі на даний момент норм і стандартів.

Соціальна компетентність, що проявляється в різних сферах діяльності, значною мірою пов'язана з тим безпосереднім соціальним контекстом, в якому діє та чи інша людина, іншими словами, з конкретною соціальною ситуацією. Досягнення оптимального рівня соціальної компетентності передбачає вміння оцінювати і визначати соціальну ситуацію.

Соціальна компетентність значною мірою пов'язана з конкретною *соціальною ситуацією*: вміння оцінювати і визначати соціальну ситуацію.

Під соціальною компетентністю також розуміється система складних соціальних вмінь і навичок взаємодії, сценаріїв поведінки в типових соціальних ситуаціях, що дають змогу швидко й адекватно адаптуватися, приймаючи рішення зі знанням справи, враховуючи кон'юнктуру, що склалася, діючи за принципом «зараз, тут і найкращим чином», виносити максимум можливого із обставин, що склалися.

Отже, соціальну компетентність розглядають і:

- як втілення загальної соціальної підготовленості;
- як результат конкретних знань і навичок, ефективних стосовно застосування до конкретних ситуацій у даному соціокультурному контексті;
- як самореалізацію особистості.

Вітчизняні педагоги в процесі наукових дискусій навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті визначили такі **ключові компетентності** випускника української школи:

- навчальну;
- громадянську;
- загальнокультурну;
- компетентність з інформаційних та комунікативних технологій;
- соціальну;
- економічну;
- здоров'язберігаючу.

Ключові компетентності випускника української школи:

- навчальна;
- громадянська;
- загальнокультурна;
- компетентність з інформаційних та комунікативних технологій;
- соціальна ;
- економічна;
- здоров'язберігаюча.

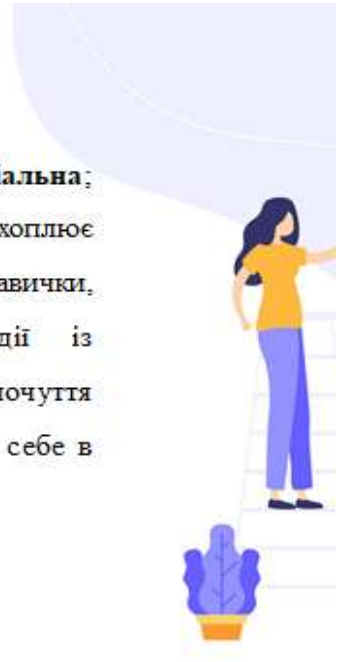

Перед освітою поставлено завдання не просто дати випускникам певний рівень знань, умінь і навичок, а й забезпечити здатність і готовність жити в сучасному надскладному суспільстві, досягати соціально - значимих цілей, ефективно взаємодіяти і вирішувати життєві задачі.

Всі компетентності важливі! Але всі, щоб особистість змогла повноцінно жити у конкретному соціумі, реалізуватись! У той же час ми бачимо, як не просто реалізуватися в нових життєвих умовах сучасному молодому поколінню. Діти та підлітки стають жертвами несприятливих умов соціалізації: криза сім'ї, економіки, культури породжує соціальну інфантильність, утриманство, невпевненість у своєму майбутньому.

Отже, соціальна компетентність – це багатогранна характеристика особистості, яка своєю багатокомпонентністю охоплює всю цілісність та глибину функціонування особистості в соціумі. Оскільки особистість – істота суто соціальна, то формат соціальної компетентності охоплює як соціальні мотиви, знання, навички, необхідні для успішної взаємодії із оточуючим середовищем, так і самопочуття та самоприйняття особистістю самої себе в мінливому соціумі.

Особистість - істота суто соціальна;
формат соціальної компетентності охоплює
як соціальні мотиви, знання, навички,
необхідні для успішної взаємодії із
оточуючим середовищем, так і самопочуття
та самоприйняття особистістю самої себе в
мінливому соціумі

Донецький обласний палац дитячої та юнацької творчості

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Практичний психолог
Аліна АХАНКІНА

Людина – соціальна істота. Але кожен з нас має індивідуально-психологічні особливості – неповторну своєрідність психіки кожної людини. Природною передумовою індивідуальних особливостей людини є передусім спадкові та природжені біологічні особливості будови та функцій організму. Дитина народжується з властивими їй конкретними задатками, на ґрунті яких за життя залежно від умов виховання розвиваються й формуються притаманні певному індивіду будова та функції організму, особистісне психічне буття.

Проте природжені біологічні особливості не визначають фатально індивідуальних якостей особистості. Багатьма спеціальними психологічними та фізіологічними дослідженнями доведено, що природжене змінюється залежно від умов життя і виховання – те, що ми визначаємо як соціалізація особистості.

Психологічні особливості:

- **темперамент** – характеризує динамічний бік психічних реакцій людини – її темп, швидкість, ритм, інтенсивність;
- **характер** – це соціальна фізіологія особи; сукупність постійних індивідуально-психологічних якостей людини, які виявляються в її діяльності та суспільній поведінці, ставленні до колективу, інших людей, праці, навколишньої дійсності, об'єктів матеріального і духовного світу та до самої себе;
- **здібності** – це індивідуально-психологічні особливості людини, які відповідають умовам успішного виконання тієї чи іншої діяльності, а саме – набуття знань, умінь і навичок та використання їх у праці;
- **спрямованість** – життєдіяльнісні установки, інтереси, переконання, світогляд, ідеали.

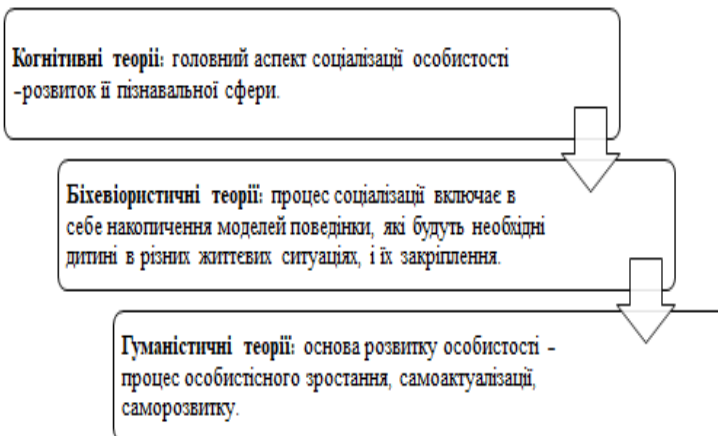
Психологічні особливості

Для кращого розуміння психологічних особливостей соціалізації слід орієнтуватись на основні психологічні теорії соціалізації:

- *когнітивні теорії* (Ж. Піаже) головним аспектом соціалізації особистості вважають розвиток її пізнавальної сфери. Когнітивний розвиток відбувається в результаті пошуку рівноваги між тим, що дитина знає і тим, що прагне дізнатися;
- *біхевіористичні теорії* (Д. Уотсон, Е. Торндайк, Б. Скіннер та ін.) вказують, що процес соціалізації включає в себе накопичення моделей поведінки, які будуть необхідні дитині в різних життєвих ситуаціях, і їх закріплення;
- *гуманістичні теорії* (Г. Олпорт, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.) основу розвитку особистості вбачають у формі моментом розвитку виступає «Я-концепція», що включає в себе уявлення, ідеї, цілі, через які людина характеризує саму себе і намічає перспективи власного розвитку.

ОСНОВНІ ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕОРІЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Соціалізацію розглядають з точки зору вікової та соціальної психології. Вікова психологія розглядає соціалізацію як процес властивий конкретній людині з її внутрішньою природою та її розвитком, соціальним досвідом, нормами, цінностями, культурою.

У соціальній психології соціалізація особистості практично ототожнюється із соціальною адаптацією.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ З ТОЧКИ ЗОРУ ВІКОВОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

- Вікова психологія розглядає соціалізацію як процес властивий конкретній людині з її внутрішньою природою та її розвитком, соціальним досвідом, нормами, цінностями, культурою.
- Соціальна психологія: практично ототожнюється із соціальною адаптацією в широкому її розумінні. Соціальна адаптація є інтегративним показником стану людини, який віддзеркалює її можливості виконувати певні біосоціальні функції

Таким чином, *психологічними особливостями*, що визначають соціалізацію, є:

- залучення індивіда до діяльності (міра засвоєння знань, умінь і навичок та способи їх відтворення);
- рівень розвитку самосвідомості людини;
- провідні інститути соціалізації, що здійснюють домінуючий вплив на процес становлення та розвитку індивіда на цій стадії;
- способи соціалізації (опосередковані провідною діяльністю стосунки з іншими людьми, котрі визначають соціальний розвиток особистості на відповідному віковому етапі);
- соціально-психологічні механізми соціалізації.

Психологічні особливості, що визначають соціалізацію:

- залучення індивіда до діяльності;
- рівень розвитку самосвідомості людини;
- провідні інститути соціалізації, що здійснюють домінуючий вплив на процес становлення та розвитку індивіда на цій стадії;
- способи соціалізації;
- соціально-психологічні механізми соціалізації.

Соціалізація особистості відбувається протягом усього життя людини. Але найбільш інтенсивно вона проявляється в дитячому і підлітковому, а також в юнацькому віці.

Соціалізація на дошкільному віці. В залежності від віку головним в особистісному розвитку дитини виступає наступне:

1. *визначення та освоєння соціального простору і дистанції для коректної поведінки.* Для цього потрібно грати з дітьми в різні ігри з метою наочного відображення і емоційних взаємин один з одним;
2. *орієнтація в просторі і в подіях.* Спеціально для дітей створюються різні ситуації, щоб вони могли бачити головне, давати свою емоційну оцінку того, що відбувається і висловити до цього своє ставлення;

3. *наставництво*: у кожного малюка є особливий дорослий, спілкуванням з яким він дорожить найбільше. Це його наставник і кумир. Зазвичай, така людина має великий вплив на дитину, тому що малюк тягнеться до нього, ділиться сокровенним, цікавиться його думкою;

4. *рольові ігри* (дочки-матері, наприклад). Завдяки такій формі, можна прожити на короткий період часу соціальну роль дорослого, що дає можливість розширити рамки, розвивати увагу, модулюючи майбутнє.

Важливо пам'ятати, що на кожному віковому етапі соціалізація дошкільника відбувається, головним чином, через гру. Саме тому постійно розробляються нові й удосконалюються вже існуючі методики розвитку, спрямовані на те, щоб подати інформацію в простій, доступній, ігровій формі – тобто тієї, яка буде цікава.

Соціалізація на дошкільному віці

Визначення та освоєння соціального простору і
дистанції для коректної поведінки

Орієнтація в просторі та подіях

У кожного малюка є особливий дорослий, спілкуванням
з яким він дорожить найбільше

Рольові ігри

Соціалізація молодших школярів:

- наростає організованість в емоційній поведінці дитини (здатність володіти своїми почуттями стає кращий рік від року), але значною мірою зберігається властивість бурхливо реагувати на окремі явища, що зачіпають його;
- соціальні і асоціальні почуття проявляються живо і безпосередньо;
- формується здатність до співпереживання – «безкорислива» емпатія, коли емоційний стан іншої людини не просто викликає у дитини те ж саме почуття, а є причиною виникнення інших почуттів – жалості, співчуття або радості за іншого;
- під впливом конкретних дій інтенсивно формуються моральні почуття (почуття товариства, відповідальності за колектив, обурення при несправедливості і так далі);
- розвиваються різноманітні естетичні переживання.

У молодшого школяра розвиваються мотиви, стимулюючі виникнення самолюбності, прагнення до самоствердження, змінюється здатність до довільної регуляції поведінки.

Для свідомості дитини найбільш значимими стають такі широкі **соціальні мотиви:**

- мотиви самовдосконалення (бути культурним, розвиненим);
- мотиви самовизначення (після школи продовжувати вчитися, працювати);
- мотиви боргу і відповідальності (діти прагнуть виконувати усі вимоги педагога).

Мотиви – результат соціальних впливів. Тому дитина починає керуватися свідомими цілями, соціально виробленими нормами, правилами і способами поведінки. Якщо дитина гармонійно розвиватиметься по усіх цих напрямках, він набуде соціального досвіду і якості особи, які допоможуть йому успішно вирішувати завдання соціалізації.

Соціалізація у молодшому віці

Наростає організованість в емоційній поведінці дитини

Соціальні і асоціальні почуття проявляються живо і безпосередньо

Формується здатність до співпереживання

Під впливом конкретних дій інтенсивно формуються моральні почуття

Особливості соціалізації людини в **підлітковому віці** співвідносяться з потребами в таких аспектах, як самостійність і незалежність, самовизначення і безпосереднє спілкування з однолітками для обміну досвідом і знаннями.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ У ПІДЛІТКОВОМУ У ВІЦІ

Спілкування з друзями та іншими особами, що не є рідними

Важливість стосунків з однолітками

Формування соціальних груп

Реалізація потреби соціальної значущості

Підліток прагне зайняти своє місце в системі соціальних відносин, користуватися авторитетом у однолітків. Це прагнення можна назвати прагненням в придбанні якомога більш високого статусу в суспільстві, досягненні суспільного визнання.

Не обмежуються сімейним середовищем, а також оточенням однолітків - знайти визнання серед своїх друзів і товаришів. Такі підлітки можуть вдаватися до досить асоціальних методів:

- починають вживати спиртні напої;
- захоплюються курінням, щоб в очах друзів виглядати «крутіше».

У пошуку свого місця в суспільстві підліток може втратити себе. Його психіка вкрай нестабільна, дуже гнучка, і в цьому віці йому можна нав'язати помилкові норми і цінності, які будуть сприйняті як єдино вірні. До того ж, підліток дуже часто змінює своє оточення, це пов'язано із заняттями в гуртках і секціях, пошуку по-справжньому цікавої справи, яке займе підлітка. На шляху до хобі йому належить випробувати багато інших видів діяльності, а значить змінити багато інших соціальних груп.

Основними *інститутами* соціалізації підлітка є:

- сім'я;
- неформальна група;
- різні заклади освітнього типу.

Етап соціалізації, який співпадає з **юнацьким віком** можна змістовно охарактеризувати, як закінчення навчання у школі та перехід до професійно-трудової діяльності. Основною формою діяльності продовжує залишатися освітня, хоча серйозну конкуренцію їй складають дозвільна діяльність та спілкування. На цьому етапі соціалізації відбувається вибір професії, способу досягнення кар'єри, шляхів побудови подальшого життя, що має вирішальне значення в процесі соціалізації. Розглядаючи роль інститутів соціалізації на цьому етапі, необхідно зауважити послаблення ролі сім'ї, сталою залишається роль освітніх закладів і різко зростає значення соціального мікросередовища, оточення друзів.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

- Формування світогляду, свідомості, ставлення до оточуючих
- Розвиток соціальної компетентності
- Розвиток впевненості у собі, достатньої самооцінки, стійкості

Соціалізація у **студентському віці** характеризується складнощами адаптації на перших курсах. У цей час продовжують формуватись соціальні навички людини, відбувається формування її особистості та світогляду. Окрім цього, можуть виникати конфлікти, які нерідко провокують негативні емоції і позначаються на навчальній діяльності студента.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТІВ

Складнощі адаптації на перших курсах

Формування світогляду

Виникнення конфліктів

Соціалізація особи зрілого віку є складною. У цей час людина вже сформувалась та сформувала соціальні зв'язки, однак вона продовжує адаптуватись до суспільства.

На стадії ранньої зрілості людина залучається до всіх сфер діяльності, стабілізує якості особистості, у тому числі комунікативні здібності, встановлює близькі стосунки з іншою людиною, виявляє творчі здібності, вибудовує власний спосіб життя, долає першу психологічну кризу переорієнтації життєвого шляху.

Середня зрілість пов'язана з пошуком відповідей на основні питання про сенс життя, людина намагається здійснити свої мрії.

Період пізньої зрілості супроводжують занепокоєність (людина намагається продовжити плідно і творчо працювати, виявляти свої здібності та можливості) або відсутність занепокоєності (призводить до гальмування розвитку та становлення, сприяє виникненню почуття непотрібності, спустошення). Часто цей період супроводжується надмірною турботою про себе тощо.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСІБ ЗРІЛОГО ВІКУ

- Продовження адаптації
- Стабілізація існуючих соціальних якостей
- Здійснення мрій та важливих справ, пошук власної значущості

Таким чином, соціалізація є складним психологічним процесом, завдяки якому відбувається формування особистості людини ще від самого народження та протягом всього життя.

